

Van de redactie

Het is vrijwel niet meer te zien in de Dordtse binnenstad. Een goede kijker ziet wellicht in het Hof nog een verschaald restant. Ook de daarachter gelegen Kloostertuin herinnert eraan. En natuurlijk de straatnaam Bagijnhof. Voor wie ze wil zien zijn de geringe sporen van een ver verleden nog wel aanwezig, maar overheersen, zoals vijfhonderd jaar geleden, doen ze niet meer. We hebben het over de kloosters in Dordrecht. In de stad van tegenwoordig, met een hoofdzakelijk protestantse signatuur, speelt het rooms-katholieke verleden nauwelijks meer een rol. Toch is er reden om dit onderwerp maar eens voor het voetlicht te halen. In 1982 begon een driejarige onderzoekscampagne naar het voormalige Minderbroedersklooster aan de Voorstraat. Tot het klooster behoorde ook een begraafplaats. Het researchwerk naar deze begravenen is onlangs afgerond en gepubliceerd. Een samenvatting van de resultaten vindt u in dit nummer. Een tweede klooster neemt een nog veel prominentere plaats in: het voormalige klooster van de Augustijnen, waarvan de kerk enkele jaren geleden compleet werd gerestaureerd. Nu is er ook aandacht voor de rest van het gebouwencomplex. Een gemeentelijke werkgroep buigt zich over de vraag op welke wijze het Hof een belangrijke rol kan spelen in het uitdragen van de cultuurhistorische betekenis van de stad Dordrecht door de eeuwen heen. In die studie speelt niet alleen het voormalige Augustijnenklooster een rol, maar tevens de locatie van het voormalige Agnietenklooster en dat van het oude Clarissenklooster. Deze drie kloosters tesamen vormden een gebied dat omsloten werd door Voorstraat, Steegoversloot, Vest en Nieuwstraat en staat nu bekend onder de naam "Hofkwartier". De stedelijke ontwikkeling van het Hofkwartier wordt in dit nummer gepresenteerd. Het zal geen verwondering wekken dat ook dit deel van Dordrecht een boeiende geschiedenis heeft. Boeiend genoeg om er meer mee te doen!

In dit nummer:

- Van de redactie, pag 1
- Graven bij de broeders, pag 2
- De stedelijke ontwikkeling van het Hofkwartier in Dordrecht, pag 5
 - De kloosters in het Hofkwartier, pag 6
 - Van Augustijnenklooster tot centenschool, pag 9
 - Van Clarissenklooster tot 'Centrum Nieuwstraat', pag 11
 - Van Agnietenklooster tot Dordrechts Museum, pag 12
 - Rondom de Hofstraat, pag 14
 - Sanering, restauratie en herstel, pag 16
 - Cultuurhistorische waarden van het Hofkwartier, pag 18
- Van GOD via DAC naar ABCD?, pag 20

Het Hofkwartier gezien vanuit de lucht in 1960. Rechts: Augustijnenkerk en Hof; Links: Dordrechts Museum; Midden-boven: HBS later 'Centrum Nieuwstraat'.

Graven bij de broeders

Tussen 1982 en 1985 vond op het voormalige Buytinckterrein aan de Voorstraat 290-294 een archeologisch onderzoek plaats naar het middeleeuwse Minderbroedersklooster (± 1250 - 1572). Nu staat er een filiaal van Albert Heijn. Recent is een rapport verschenen over de bij dat klooster begraven inwoners van de stad Dordrecht. De resultaten daarvan worden hier kort gepresenteerd. Min of meer gelijksoortige gegevens over de slachtoffers van het Beleg van Oostende (1601-1604) zijn ter vergelijking bijgevoegd. Op de vraag of mensen vroeger nu zoveel kleiner waren dan tegenwoordig geeft een meting van de lichaamslengte van de medewerkers van het Dordts Archeologisch Centrum een antwoord.

Het Minderbroedersklooster

Het Minderbroedersklooster aan de Voorstraat werd kort voor 1248 gebouwd door leden van de orde

der Franciscanen, de volgers van Franciscus van Assisi. Dat zij zich in Dordrecht vestigden was een teken dat deze plaats inmiddels al

De kerk en het klooster van de Franciscaner- of Minderbroedersorde aan de Voorstraat tussen Vriesestraat (links) en Visstraat (rechts). Tekening: G. Braun & F. Hogenberg.

een stad van betekenis was geworden. Tijdens de Hervorming werd het opgeheven. Het klooster heeft derhalve ongeveer 325 jaar bestaan.

Dit klooster was object van onderzoek tussen 1982 en 1985 en werd uitgevoerd door de ROB, onder leiding van drs. H. Sarfatij. Er zijn drie fasen in de bouwgeschiedenis van het klooster herkend. Tot elke bouwfase behoorden begravingen.

I - Het oudste klooster was niet meer dan een zaalvormige kapel, die in de lengterichting langs de Voorstraat stond, met daarachter een door een kloostergang omgeven hof. In deze fase werden de kloosterlingen in de kapel begraven. Hun stoffelijke resten, dat waren er 21, zijn de oudste die bij het onderzoek zijn aangetroffen.

II - Dit complex werd tegen het einde van de 13e eeuw compleet vernieuwd en verder naar achteren verplaatst. Aan de Voorstraatzijde werd nu een algemene begraafplaats ingericht waar geen kloosterlingen meer, maar vooral burgers van de stad werden begraven. Uit deze fase dateren 15 skeletten. De monniken in deze en de volgende fase werden in de nieuwe kloostergang en de kloosterhof begraven, maar die zijn niet onderzocht in deze studie.

III - Rond 1375 vond opnieuw een herbouw van het klooster plaats. De begraafplaats aan de Voorstraat bleef in gebruik en werd nog wat uitgebreid. Tot het einde van het klooster bleef dit een plek waar de burgerij begraven wilde worden. Het kerkhof heeft uit deze fase 280 (delen van) skeletten opgeleverd.

316 begravingen in
325 jaar

Begravingen

In totaal zijn tijdens het archeologisch onderzoek resten gevonden van 316 begravingen uit de periode 1250 - 1572, een gemiddelde van minder dan één overledene per jaar. Deze begravingen zijn door de afdeling Archeozoölogie van de ROB onderzocht en de bevindingen

daarvan zijn inmiddels gepubliceerd. Hier worden de belangrijkste resultaten weergegeven. Doel van het onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de Nederlandse bevolking door de eeuwen heen. Om die reden is er gekeken naar de verdeling man/vrouw, de sterfteleeftijd, de lichaamslengte en eventuele ziekten. De Dordtse burgerij die in de 13e tot de 16e eeuw bij het Minderbroedersklooster begraven werd, bleek alle kenmerken te hebben van een redelijk welvarende en redelijk gezonde stadsbevolking.

Een gezonde stadsbevolking

De verdeling man/vrouw

In de eerste kloosterfase was de verhouding 17 mannen, 3 vrouwen en 1 kind. Op zich is dat geen verrassing, aangezien hier vooral kloosterlingen werden begraven. Voor de overige fasen, waarin dus de Dordtse burgerij ter aarde was

besteld, was de man/vrouw-verhouding gemiddeld 45:54. Er werden dus relatief meer vrouwen dan mannen begraven.

Leeftijd

Kinderen kwamen op deze begraafplaats nauwelijks voor (11%). 89% van de overledenen was ouder dan 20 jaar. Er werden relatief weinig mannen gevonden uit de leeftijdsklasse van 30 tot 40 jaar. De onderzoekers denken dat zij elders werden begraven. Bijvoorbeeld omdat ze bij gewapende conflicten zouden zijn gesneuveld en in de buurt van het slagveld zijn begraven. Of dat ze werden begraven in de handelsplaats waar zij zich op het moment van overlijden bevonden. Als gevolg van de handel waren er altijd veel mannen buiten de stad. Opvallend is dat de Dordtenaren relatief jong stierven, op een gemiddelde leeftijd van 44 jaar. Uit onderzoek blijkt dat in dezelfde periode Delftenaren gemiddeld 45 tot 46 jaar oud werden. Elf mensen werden in Dordt ouder dan zeventig.

Dordtenaren stierven jong

Lichaamslengte

De lichaamslengte van de mannen lag gemiddeld tussen 170,6 en 172,5 cm, afhankelijk van de rekenmethode die is gebruikt. Vrouwen waren beduidend kleiner. Hun lichaamslengte was gemiddeld 160,8 cm. Het verschil in lichaamslengte tussen mannen en vrouwen is gemiddeld 11,7 cm. De Dordtenaren waren ongeveer even groot als Delftenaren uit dezelfde periode, maar groter dan de gemiddelde Nederlander uit de 17e/18e eeuw (circa 166/167 cm). Over het algemeen is lichaamslengte een indicatie voor de algemene gezondheidstoestand. Die zal dus in de late Middeleeuwen beter zijn geweest dan in de eeuwen daarna. Met name in de zogenaamde "Gouden Eeuw" waren mannen kleiner. Pas in 1917 werd weer een gemiddelde van 170 cm bij mannen waargenomen.

Muurrestanten van de kerk en het klooster tijdens archeologische opgravingen in de jaren 1982 - '85. Hierbij bleek dat de gebouwen ondergronds nog voor een groot deel aanwezig waren.

Ziekteverschijnselen

Er zijn veel (187) afwijkingen aangetroffen die met ziekten verband houden. Daaronder vallen geen infectieziekten en scheurbuik (dat een tekort aan vitamine C blootlegt), wel rachitis (Engelse ziekte, als gevolg van een tekort aan vitamine D), botbreuken en gewrichtsbeschadigingen. Bij 35% van de Dordtse vrouwen moet sprake geweest zijn van zware bevallingen, getuige beschadigingen van het schaamgewricht. Een aantal gewrichtsafwijkingen was te wijten aan aanleg of chronische overbelasting. 64% vertoonde botveranderingen als gevolg van versleten tussenwervelschijven. In 2/3 deel van die gevallen was dat al het geval vóór het 30e levensjaar. Versleten facetgewrichtjes van de wervelbogen kwam bij 28% van de bevolking voor en ook al meestal vóór het 30e levensjaar. Bij 19% van de Dordtse bevolking kwam de 'ziekte van Forestier'; voor. Dit is een ziekte van onbekende oorzaak, waarbij bindweefselstructuren en soms ook kraakbeenstructuren tijdens het ouder worden verbenen. Dit komt vooral voor bij de voorste lange bindweefselband langs de wervelkolom, voor peesaanhechtingen, gewrichtskapsels en ribkraakbeen. Verbeende gewrichtskapsels kunnen andere gewrichtsaandoeningen verdoezelen. Volgens de onderzoekers zou er een verband bestaan tussen het frequenter voorkomen van deze ziekte en een voedingsrijk dieet, wat wijst op een welvarende bevolking. In dat geval is een vergelijking met Delft (8%) zeer opvallend.

Ter vergelijking: Oostende

In de Belgische kustplaats Oostende werd tussen 1994 en 1998 een onderzoek uitgevoerd naar de slachtoffers van het Beleg van Oostende (1601-1604). In totaal werden de stoffelijke resten van 61 individuen onderzocht, waarvan het merendeel toebehoorde aan jongvolwassen mannen in de leeftijd tussen 18 en 22 jaar. De oudste man was niet ouder dan 45 jaar. Ook werden enkele vrouwen uit de leeftijdsfase 27 tot 34 jaar aange-

troffen en één kind van zeven jaar oud. De gemiddelde lichaamslengte bij de mannen bedroeg 172 cm, bij de vrouwen 159 cm, een gemiddeld verschil van 13 cm. Aan de skeletten konden verschillende ziekten en aandoeningen worden afgelezen, met name groeistoornissen en botverstoringen als gevolg van voedseltekorten en infecties. De onderzoekers denken dat dit een typisch verschijnsel is bij de lagere klasse binnen de stadsbevolking.

Bron: G.J.R. Maat, R.W. Mastwijk & H. Sarfatij, *Een fysisch-anthropologisch onderzoek van begravenen bij het Minderbroedersklooster te Dordrecht, circa 1275-1572 AD*. ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 67 (Amersfoort 1998).

JH

Ter vergelijking: medewerkers van het DAC

Alle medewerkers van het Dordts Archeologisch Centrum zijn voor een vergelijking met de lichaamslengte van bovengenoemde onderzoeken opgemeten. Het gaat daarbij om zeven mannen en zeven vrouwen. De gemiddelde lichaamslengte van de mannen was 178,3 cm, gelegen tussen de uitersten 164 en 189 cm. De gemiddelde lichaamslengte van de vrouwen bedroeg 166,6 cm, gelegen tussen de uitersten 153 en 189 cm. Een gemiddeld verschil van 11,7 cm.

Het opgegraven klooster op een foto uit omstreeks 1984 gezien in de richting van de Voorstraat. Links de Waalse Kerk.

De stedelijke ontwikkeling van het Hofkwartier in Dordrecht

Het gebied tussen Voorstraat, Steegoversloot, Vest en Nieuwstraat, het Hofkwartier genaamd, kent een lange en boeiende ontstaansgeschiedenis. Kloosters spelen hierin een belangrijke rol.

Kloosters

In de periode voor 1572 werd het gebied gedomineerd door kloosters. Het Augustijnenklooster, hier rond 1283 gesticht achter reeds bestaande huizen aan de Voorstraat, nam alleen al de westelijke helft van het hele gebied in beslag. De oostelijke strook, tussen de Museumstraat (vroeger de Binnen-gracht, later Lindengracht) en de stadsmuur aan de Vest werd sinds 1421 ingenomen door het Agnietenklooster. De armere Clarissenorde tenslotte stichtte hier kort na 1500, op een veel kleiner perceel, een klooster op de hoek van de Augustijnenkamp en de Nieuwstraat.

Slechts langs de randen, aan Steegoversloot, Nieuwstraat en

Augustijnenkamp verzezen in de loop van de tijd huizen voor particulieren. Hoewel ook hier aanvankelijk de kloosters veelal zeggenschap hielden (provenierswoningen).

Middeleeuwse situatie

Doordat grootschalige veranderingen in het Hofkwartier zijn uitgebleven is de huidige stedenbouwkundige toestand nog vrijwel identiek aan die in de middeleeuwen.

Zo bevindt zich bijvoorbeeld de relatief grootschalige bebouwing nog steeds op de plaats van de voormalige kloosterterreinen. De huidige bebouwing van Augustijnenkerk en Hof is vrijwel identiek aan de laat-middeleeuwse toestand van het Au-

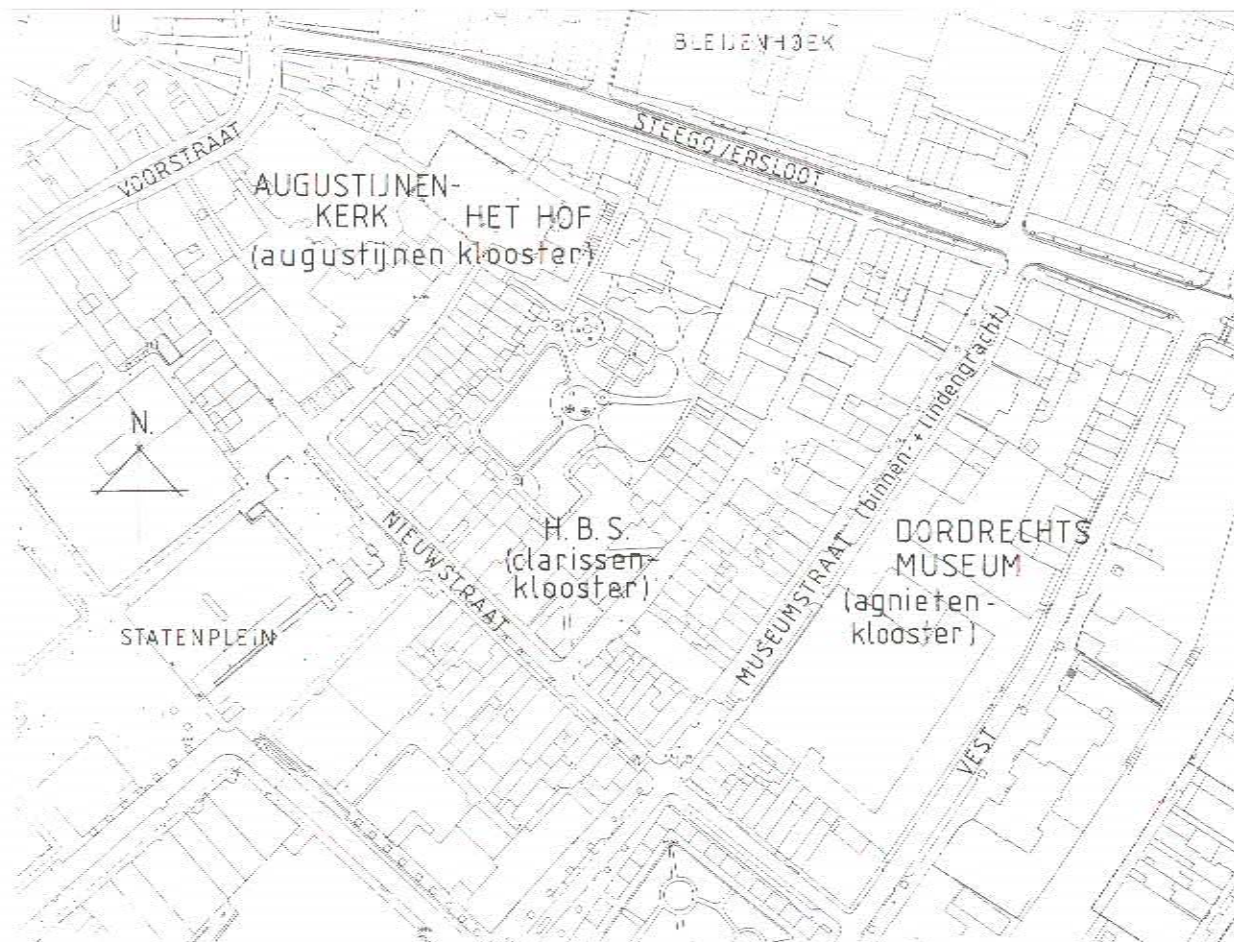
gustijnenklooster. Op de plaats van het Clarissenklooster is de H.B.S. (tot voor kort Centrum Nieuwstraat) gebouwd. En op de plaats van het Agnietenklooster bevindt zich het Dordrechts Museum.

Waardevol gebied

Gelegen tussen de Bleijenhoek in het noorden en het Statenplein in het zuiden, twee stadsdelen die in het recente verleden hun historische karakter bijna volledig hebben verloren, is in het Hofkwartier, de eeuwenlange geschiedenis in de structuur en de gebouwen nog zeer goed afleesbaar.

In de volgende hoofdstukken leest u over de stedelijke ontwikkeling van dit historisch zeer interessante stukje Dordrecht, het Hofkwartier.

AvE

Huidige situatie van het Hofkwartier (noorden = boven) met aanduiding van de grootschalige bebouwing vroeger: de kloosters, en nu: utilitaire functies.

De kloosters in het Hofkwartier

In een oorkonde uit februari 1200 is sprake van “de stad Dordrecht aan beide zijden van het water”. Het water betreft de Thure(drecht), de veenkreek waaraan de stad is ontstaan. De Nieuwendijk (Wijnstraat) aan Poortzijde en een oudere dijk, (Voorstraat) vanouds Landzijde genaamd, aan de andere zijde vormden de ruggegraat van de stad. Oorspronkelijk was er slechts sprake van lintbebouwing op beide dijken. Van de dertiende eeuwse bebouwing op de Landzijde, de huidige Voorstraat, resteert niets meer. Waarschijnlijk bestond deze voornamelijk uit houten of lemen huizen met daken van stro of riet, materialen met een beperkte levensduur en enkele bakstenen huizen. Vanaf het einde van de 13e eeuw werd een groot deel van de Landzijde gevuld met kloosters. In het Hofkwartier werden dat achtereenvolgens het Augustijnenklooster (± 1283), het Agnietenklooster (1421) en het Clarissenklooster (± 1500).

Het Hofkwartier in de zestiende eeuw volgens de kaart van J. van Deventer uit 1545. De kerken van de kloosters, v.l.n.r. het Augustijnenklooster (A), het Clarissenklooster (B) en het Agnietenklooster (C), zijn op de plattegrond ingetekend.

Van stegen en grachten

Als op het einde van de dertiende eeuw de Voorstraat volledig is volgebouwd ontstaat behoefte aan bouwlocaties in het achterland. Voor de bereikbaarheid van de nieuwe erven zijn zijstraten dwars op de Voorstraat gewenst. De Nieuwstraat is een van de eerste zijstraten. In 1293 is sprake van vestiging van Lombarden, geld-

schietters, in de *Kauwersine steghe*. Na bestrating in 1312 wordt deze steeg *Nieuwe straet* genoemd. De genoemde Lombarden hadden zich gevestigd in een huis ter plaatse van de huidige Berckepoort. Voor de aanleg van zijstraten was het noodzakelijk huizen aan de dicht bebouwde Voorstraat af te breken. Om het aantal te slopen huizen te beperken zijn de zijstra-

ten smal gehouden. Het meest opvallend is dit bij het Steegoversloot. Deze straat die rond 1300 is aangelegd, is aan de Voorstraat zeer smal, maar naar achteren toe verbreedt de straat zich. Vroeger lag hier namelijk een gegraven gracht, ook wel sprant of sloot genoemd, die reikte tot de achtererven van de huizen aan de Voorstraat. Naast (over) de sloot lag de steeg, na demping van de gracht kreeg de straat zijn huidige breedte.

Het Augustijnenklooster

De gracht was gegraven door de Augustijnenbroeders. Rond 1283 had de Orde van de Augustijner heremieten hier een klooster gesticht. De gracht in het Steegoversloot vormde de noordelijke begrenzing van het kloosterterrein. De Nieuwstraat, waar de Augustijnen enkele provenierswoningen bezaten, vormde de zuidelijke grens. Van de Hofstraat was nog geen sprake. Wel lag hier vanouds een steeg naar het klooster, de 'ganck ten Augustinen'. Aan de oostzijde zou het eerste Augustijnenklooster begrensd kunnen zijn door de oudste stadsgracht.

Met financiële hulp van de stad zijn in de jaren na 1283 de benodigde kloostergebouwen opgericht. Zo heeft Goidschalk Oem, de eerste prior van het klooster, in 1293 de eerste steen gelegd voor een kloosterkerk direct achter de huizen aan de Voorstraat. Hoe het oudste klooster eruit zag, is onbekend. De oorspronkelijke kloosterbehuizing bestond waarschijnlijk uit een kerk en enkele kloostergebouwen dicht tegen de Voorstraat aan. Vermoedelijk werd het klooster in de 14e eeuw aangepast en kwamen er gebouwen die rond een centrale klooster- of kruisgang waren gegroepeerd. Naast de kerk waren dit een priorskamer, een kapittelhuis, een ziekhuis, een brouwhuis, een zomer- en winterrefter (eetzaal), een dormitter (*dormitorium* of slaapzaal) en een bibliotheek. Tenslotte was er nog een kloostertuin. Van deze oorspronkelijke kloosterbebouwing resteren geen zichtbare delen meer. Door noodzakelijke ophogingen van het drassige terrein in later tijd was men verplicht

De westgevel van de Augustijnenkerk aan de Voorstraat op een tekening van J. Hoolaart uit 1760. In het huis met de poort, links naast de kerk, woonde de koster.

Op een schilderij uit omstreeks 1455 knielt Geertruy Haeck, vrouw van burgemeester Adriaen Haeck, voor de heilige Agnes. Geertruy trad na de dood van haar man toe tot het Agnietenklooster.

de bebouwing op een hoger niveau nieuw op te trekken. Aanwijzing hiervoor is de vondst van restanten van oude vloeren van de voormalige kruisgang die zijn aangetroffen tot een diepte van twee meter onder de huidige vloer. Voor een groot deel zal het Augustijnenklooster ondergronds nog bewaard zijn gebleven!

Het land ten oosten van het klooster werd de 'Augustinencamp' genoemd. Dit kamp, een afgepaald stuk land, was bij de broeders in gebruik als tuin. De 'afpaling' vond plaats door grachten (Augustinengracht) met een afwatering naar de Binnengracht, de latere Museumstraat. Langs deze Binnengracht lag een belangrijke verbindingsweg tussen het Steegoversloot en de Nieuwstraat, de Augustijnenkamp. De huizen stonden hier van 'de straat tot aan de gracht'. Om deze gracht bereikbaar te houden is halverwege de

straat een steeg of steiger in de bebouwing gespaard. Naar het huis op de zuidhoek werd de steiger *Int Lastigh Ent* en later Lastig Eendstraat genoemd.

Het Sint Agnes- of Agnietenklooster

In de omgeving van de stadstranden waren terreinen voorhanden die groot genoeg waren voor de stichting van omvangrijke instellingen zoals kloosters. Twee vrouwenkloosters zijn hier gevestigd geweest. De grootste, het Sint Agnes- of Agnietenklooster, bevond zich op een langwerpige strook grond langs de stadsmuur. Het terrein werd begrensd door de Binnengracht (Museumstraat) Steegoversloot, Vest en (korte) Nieuwstraat. Het stichtingsjaar van dit convent, dat zijn naam ontleende aan de Heilige Agnes, is waarschijnlijk 1326 toen een Noorse edelvrouwe zich hier met haar gevolg vestigde. In eerste instantie huisden deze

-boven-
Kerk van het
Agnietenkloos-
ter aan de Mu-
seumstraat, in-
dertijd Binnen-
gracht ge-
naamd. De te-
kening is van
C.F. Bendorp en
geeft de kerk
aan in 1840,
kort voor de
afbraak.

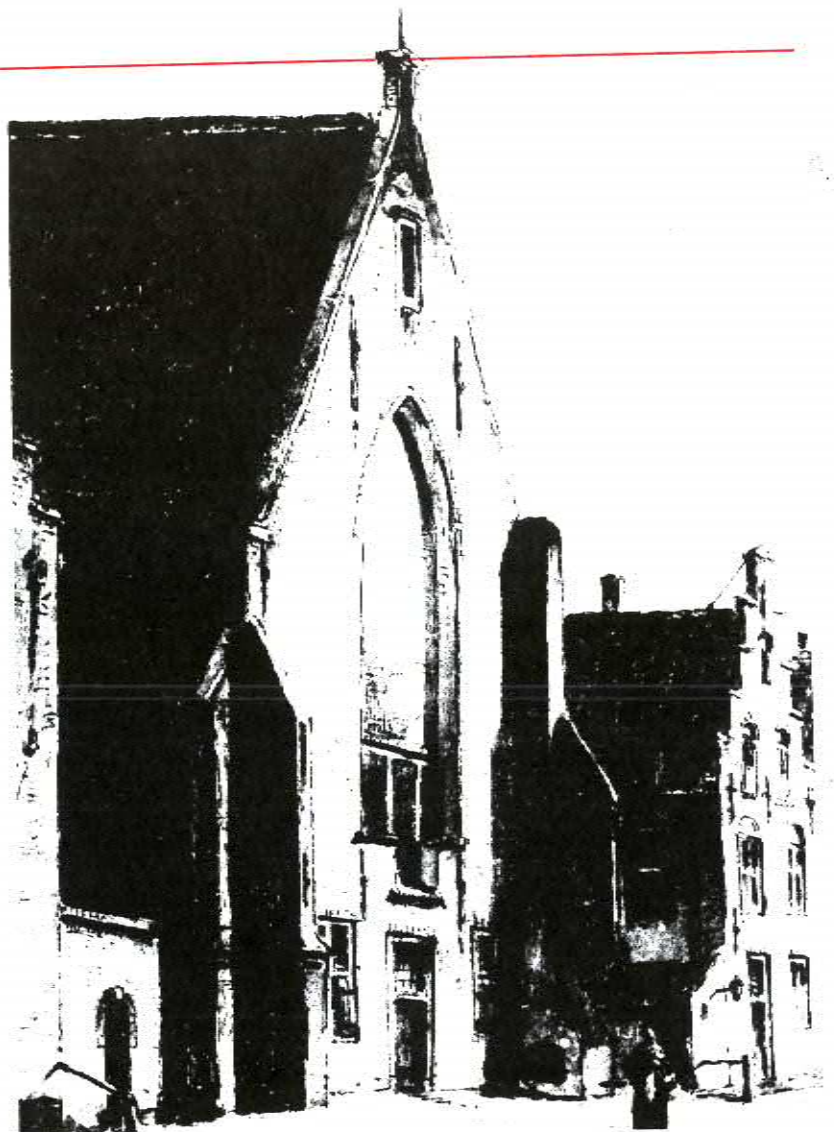
-rechtsonder-
Naar hun kle-
ding sprak men
wel over de
Witte Nonnen
van Sint Agnes.

zogenaamde witte nonnen in de
aanwezige bebouwing, waarvan we
niet weten hoe dat eruit zag. Eerst
in 1421 gaf hertog Jan van Beieren
de *'jonckvrouwen ende susteren
van den derden oorden in Dord-
recht'* toestemming tot de bouw
van een echt klooster der Augus-
tijnerorde. De kloosterkerk, niet
veel meer dan een kapel, werd in
1426 in gebruik genomen. Vervol-
gens heeft men de hele vijftiende
eeuw aan het klooster ge- en ver-
bouwd.

Een klooster voor rijke dames

Het klooster was een deftig ge-
sticht, er was slechts plaats voor
meisjes uit de gegoede stand: een
rijk klooster derhalve waar het de
nonnen aan niets ontbrak.
Na nog een vergroting van de kerk
in 1469, begon men in 1498 met de
bouw van een geheel nieuwe kerk.
Tijdens de werkzaamheden stuitte
men op een Mariabeeldje waaraan
bijzondere krachten werden toege-
schreven. Zodoende bouwde men
in 1505 voor dit beeldje een rijk ver-
sierde kapel aan de kerk.
Evenals bij de Augustijnen lag ook
het Agnietenklooster op drassige
bodem. Daarom is bij het uitdiepen
van de stadsgracht in 1476 de uit-
komende grond gebruikt om het
kloosterterrein op te hogen.

Detail van de
kaart van Dor-
drecht door
L.Guicciardini,
uitgegeven in
1567.
Links, tussen de
stadsmuur en
de Binnen-
gracht, het Ag-
nietenklooster.
Rechts, langs de
Augustijnen-
kamp, het Cla-
rissenklooster.

Het klooster Sint Clara in Jeruzalem

In tegenstelling tot het rijke Agnietenklooster met zusters die afkomstig waren uit de gegoede burgerij, werd het tweede vrouwenklooster, Sint Clara in Jeruzalem, bewoond door vrouwen van eenvoudige afkomst. Naar Clara, de belangrijkste volgeling van Franciscus van Assisi, noemden de zusters zich Clarissen. Vanaf de veertiende eeuw woonden zij in een huis aan de Lombardstraat. Kort na 1500 verhuisden zij naar de Augustijnenkamp waar op de hoek met de Nieuwstraat een eenvoudig klooster met kerk en materhuis was gebouwd.
Blijkbaar hadden de Clarissen al hun geld aan de nieuwbouw besteed, in 1547 vroegen zij het stadsbestuur om verschoning bij de invordering van de belastingen, omdat het klooster arm en miserabel was.

AvE

Van Augustijnenklooster tot centenschool

Aan het kloosterleven kwam in 1572 een einde. Op 25 juni 1572 had Dordrecht de Geuzen toegelaten in de stad en koos de zijde van de prins van Oranje. Een van de gevolgen hiervan was dat het protestantisme de rooms-katholieke leer verving. De kerken werden door de stad gesloten, de kloosters werden opgeheven en hun bewoners verdreven. De prior van het Augustijnenklooster werd gevangen gezet in de Puttoxtoren. De broeders trokken naar de zuidelijke Nederlanden, evenals sommige zusters uit de vrouwenkloosters. De meesten van hen trokken echter in bij particulieren in de stad. De kloosterbuurt zou een nieuwe invulling krijgen.

Vergaderzaal

Nog ten tijde van het klooster had de refter van het Augustijnenklooster een zekere vermaardheid gekregen als vergaderzaal. Het was in deze refter dat de verschillende Hollandse steden, die zich achter Willem van Oranje hadden geschaard, op 15 juli 1572 in vergadering bijeenkwamen om meer eenheid in de opstand tegen Spanje te brengen en gezamenlijk besluiten te nemen. Deze vergadering staat bekend als de Eerste Vrije Statenvergadering.

Van Augustijnenklooster tot Prinsenhof

Na de omwenteling was de Augustijnenkerk de eerste kerk van de stad die voor de hervormden werd ingeruimd. Op 25 juli 1572 vond

hier de eerste protestantse dienst plaats.

De stad ging nu het voormalige klooster van de Augustijnen, op dat moment grotendeels daterend van na een brand in 1510, voor meerdere doeleinden benutten. Omdat het onder meer werd gebruikt voor de ontvangsten van belangrijke gasten, is het complex rond 1586 verbouwd en verfraaid. Zo werd de oude 'ganck ten Augustinen' naar de Nieuwstraat verbreed tot Hofstraat en de oostelijke arm van de kruisgang, inclusief het aangebouwde lavatorium, werd in dat jaar afgebroken. De noordelijke en westelijke arm zijn van een verdieping voorzien. Tegen de grote zaal (statenzaal) is een galerij gebouwd en een traptoren met een sierlijke in- en uitgezwentke gevelfop. Alles

werd uitgevoerd in de toen moderne stijl van de Italiaanse renaissance. Het complex, dat sindsdien Prinsenhof genoemd werd, was een nieuw leven begonnen en werd vervolgens voor meerdere doeleinden gebruikt. Zo werden in het Hofcomplex de schutters ondergebracht.

Van Prinsenhof tot centenschool

Al in de achttiende eeuw bleek dat de schutterij de kosten voor het onderhoud van de gebouwen van het Hof niet meer kon opbrengen. Noodzakelijke vernieuwingen aan het complex in 1775 kostten de schutters zo veel geld dat zij genoodzaakt waren de westelijke en noordelijke zijde van de kruisgang te verkopen aan de diaconie van de 'Nederduitsch Hervormde Kerk'. In opdracht van de diaconie is in 1782 de aanwezige bebouwing volledig vernieuwd. In 1833 werd de doelzaal, de huidige Statenzaal, met belendende gebouwen, overgedaan aan particulieren die hun bezit drie jaar later aan de stad verkochten. De stad bestemde de voormalige doelzaal vervolgens tot eerste openbare stadsschool. Tot dan liet

Het Hof aan oostelijke zijde voor de ingrijpende restauratie die plaatsvond in 1969-'72. In deze tijd diende de huidige Statenzaal als gymnastieklokaal voor de gemeenteschool no. 2, rechts nog net zichtbaar op de foto. Het poortje (rechts) is hier in 1906 geplaatst, het is afkomstig van het Oude Vrouwenhuis aan het Bagijnhof.

Nadat de openbare stads-school in het Hof te krap gehuisvest bleek, is in 1906 - '07 in de kloostertuin een geheel nieuwe school gebouwd, gemeenteschool nr. 2. De foto, uit omstreeks 1920, toont de school, uitgevoerd in rijke neorenaissance-stijl, vanaf de Hofstraat.

men het geven van onderwijs over aan particulieren en de hervormde diaconie. De nieuwe openbare school was bedoeld voor kinderen waarvan de ouders niet bij machte waren het schoolgeld te betalen, maar ook niet in aanmerking kwamen voor de armenschool van de diaconie. Na een inwendige verbouwing is de school in 1837 geopend. In de volksmond spraken, vanwege het geringe bedrag aan schoolgeld, over de 'centenschool'. Het 'teekengenootschap Pictura', dat de benedenzaal gebruikte, verhuisde naar de bovenzaal. In 1854 is de openbare- of stads-tussenschool uitgebreid met

een grote vleugel in de voormalige kloostertuin.

Nog meer scholen

In 1906 is de in 1854 gebouwde vleugel in de kloostertuin al weer afgebroken. In dat en het volgende jaar verrees hier Gemeenteschool no. 2, een geheel nieuw gebouwde school die de gehele voormalige kloostertuin in beslag nam. De stanzaal werd sindsdien als gymnas-tieklokaal gebruikt.

AvE

De traptoren met entree naar de 'grote zaal' of Doelzaal van de Heelhaaksschutters. Toen Johannes Rutten deze tekening in 1868 maakte was de schutterij alweer vertrokken. De zaal was in gebruik bij het 'teekengenootschap Pictura'. Een gevelsteen boven de entree houdt de herinnering aan de aanwezigheid van de Heelhaaksschutterij levend. De steen, met jaartal 1730, vertoont twee gekruiste haakbussen waartussen een staf en hoed.

Van Clarissenklooster tot 'Centrum Nieuwstraat'

Na 1572 werd het verlaten Clarissenklooster enige jaren gebruikt voor het opbergen van geschut. In 1579 besloot men de Grote School in de gebouwen te huisvesten. De vestiging van de Latijnse School in het Clarissenklooster liep ver vooruit op een concentratie van scholen, zoals deze in de loop van de negentiende eeuw in het stadsdeel wat nu Hofkwartier wordt genoemd zou ontwikkelen.

De Latijnse School

Na een korte bloeiperiode in de zeventiende eeuw lijdde de Grote of Latijnse School tot in de negen-

Materhuis

Hoewel het klooster reeds lang was verdwenen, bleef het materhuis op de hoek van de Nieuwstraat en de

De Museumstraat

De Museumstraat draagt zijn naam sinds 1907. Op verzoek van het bestuur van het Dordrechts Museum heeft de gemeente in dat jaar de oorspronkelijke naam Lindengracht laten vervallen.

De naam Lindengracht is ontstaan toen er in 1612 langs de oude Binnengracht een straat was aangelegd. Aan de oostzijde van de straat

Ter plaatse van het Clarissenklooster, nadien Latijnse School, is naar ontwerp van G.N.Itz in 1865 aan de Nieuwstraat de 'Hoogere burgerschool' gebouwd. Op de foto uit omstreeks 1910, is rechts naast de school de rectorwoning van de Latijnse school zichtbaar. Dit pand is reeds lang geleden afgebroken. Het perceel is sindsdien onbebouwd gebleven.

tiende eeuw een kwakkelend bestaan. Omvorming tot gymnasium in 1853 zou weer nieuwe perspectieven moeten bieden aan de Latijnse School. Daartoe is aan de zijde van de Augustijnenkamp een nog bestaand lokalengebouw van twee verdiepingen gebouwd. Toen ook het gymnasium niet tot bloei wilde komen kreeg in 1865 de 'Hoogere burgerschool' de beschikking over de gebouwen. In dit jaar is het complex naar ontwerp van stadsbouwmeester G.N. Itz ingrijpend vernieuwd en uitgebreid.

Augustijnenkamp tot rond 1910 bewaard. Het diende tot woning van de rector van de Latijnse School. Het huis is afgebroken toen de H.B.S. in 1909 naar het Oranjepark was verhuisd en de Keuringsdienst van Waren en de Gemeentelijke Bouw en Woningdienst de voormalige schoolgebouwen betrokken. Nadat de gemeentelijke diensten in 1968 naar een nieuw stadskantoor waren verhuisd, heeft het complex tot 1997 gefunctioneerd als creativiteitscentrum, 'Centrum Nieuwstraat' genaamd.

bevonden zich het Heilig Geest- en Pesthuis en later het krankzinnigengesticht en enkele woonhuizen. Aan de andere zijde van de straat grensde de gracht aan de achtererven van de huizen aan de Augustijnenkamp. Eerst na de demping van de gracht omstreeks 1885 om hygiënische redenen ontstond ook aan de westzijde van de Museumstraat bebouwing. Sindsdien liep het aanzien van de Augustijnenkamp, eertijds een straat van enig belang, terug.

AvE

Linksonder: Voorgevel kerkgebouw aan de Museumstraat. Oude gevelsteen, afkomstig van een voor de kerk afgebroken huis aan de Augustijnenkamp. Bij de bouw van de kerk in 1885 is de steen ingemetseld in de achtergevel. De steen is gedateerd 1597 en in niet al te beste staat.

Rechtsonder: Een foto uit omstreeks 1880 van de Linden-gracht, de huidige Museumstraat, met het door G.N.Itz ontworpen en in 1853 gebouwde Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen. Nu Dordrechts Museum.

Kerk aan de Museumstraat

In 1885 kocht de nieuw ontstane Christelijk-Gereformeerde kerk 'drie huizen, alsmede twee loodsen, bleekveld en erf, staande en liggende te Dordrecht, aan de Augustijnenkamp en strekkende tot aan de stadsgracht'. Nadat deze bebouwing volledig was afgebroken is naar ontwerp van Arie Schmidt een eenvoudige zaalkerk opgetrokken met de voorgevel aan de Museumstraat (nu nr. 65). Dit kerkje, nu in gebruik bij de gemeente van de Kerk van de Nazarener, is opvallend gaaf bewaard gebleven.

AvE

Van Agnietenklooster tot Dordrechts Museum

Het Agnietenklooster, in 1572 nog in grote welstand, was een jaar later tot ruïne vervallen. De Heilig Geestmeesters van de Grote Kerk richtten dan ook een verzoek aan de stad om het gewezen klooster te mogen gebruiken als Heilig Geest- en Pesthuis. Deze instelling die zich met parochiale armenzorg bezighield bood er, na verbouwing in 1573, weeskinderen en pestlijders onderdak.

Stedelijke opslag

De oude kerk van het Agnietenklooster, later "De Kluis" genaamd, bleef van de stad. Na geïnd te hebben als kisthuis en opslag van turf is de kerk in 1858 afgebroken. Ook het pater-en-materhuis aan het Steegoversloot op de hoek met de Vest bleef in bezit van de stad. In 1609 kregen deze panden de functie van stadsmagazijn. In 1868 zijn zij verkocht en een jaar later tot woonhuizen verbouwd.

Pestlijders en krankzinnigen

Het Heilig Geest- en Pesthuis werd in 1759 gesloten. De pest was sinds lang niet meer voorgekomen en

wezen konden evengoed in weeshuizen opgevangen worden vonden.

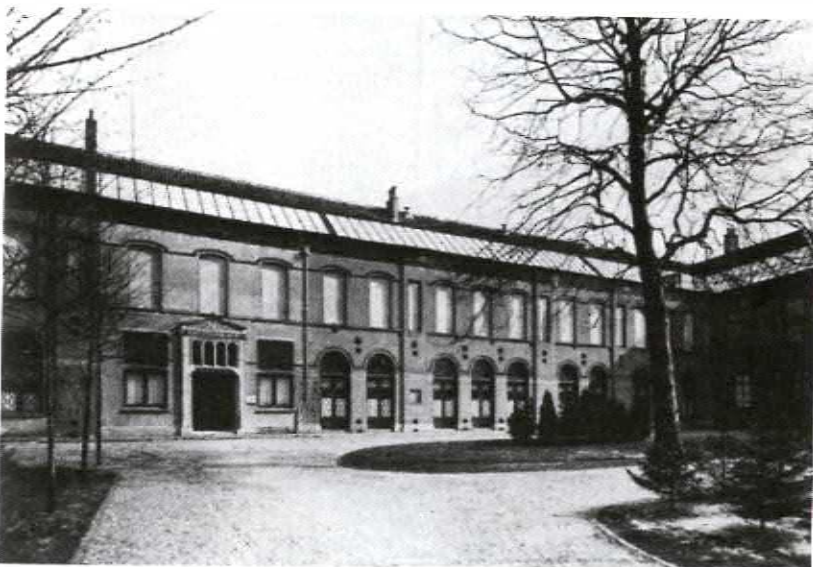
De Oudraad besloot tot de vestiging van een Krankzinnig- of Betterhuis in de vrijkomende gebouwen. In 1762 was de verbouwing voltooid en werden de krankzinnigen, die tot dan toe in het Leprooshuis werden verpleegd, naar het nieuwe gesticht overgebracht. Om te voldoen aan de Krankzinnigenwet van 1841 is het gebouw door stadsbouwmeester G.N. Itz in 1853 ingrijpend gemoderniseerd. In 1898 werd het Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen, zoals het toen werd genoemd, opgeheven.

Het Dordrechts Museum

Op verzoek van de in 1842 opgerichte 'Vereeniging Dordrechtsch Museum' stemde de gemeente Dordrecht in 1902 in met vestiging van het museum in de leegstaande gestichtsgebouwen aan de Vest. Na verbouwing door architect B. van Bilderbeek opende het museum op 6 juli 1904 haar deuren.

AvE

-boven-
Het Heilig Geest- en Pesthuis ter Grotekerk aan de zijde van de Vest, naar een tekening van A. Schoenmaker uit 1730.

Foto uit 1904 van de tuin van het Dordrechts Museum aan de Lindengracht, de huidige Museumstraat.

Afbeelding onder:
Poortje van het Heilig Geest- en Pesthuis. Door deze 'achterdeur' van het Pesthuis aan de Lindengracht (nu Museumstraat) verlieten herstelde patiënten het tehuis. Het opschrift in de steen boven de poort luidt:

't Heilig Geesthuys
het hert gevoel de kracht,
door 't huys de naam van Speld:
de rijke geven mild,
't geen milder God vergeld'.

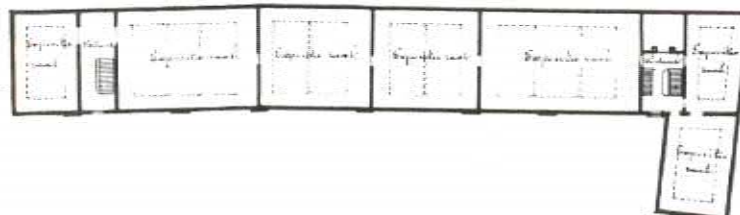
Deze steen wordt geexposeerd in de Grote Kerk.

Tekening: J. Rutten, 1861.

Schetsplan tot het inrichten van Museum-lokalen en Conciërgerie in een gedeelte van het voormalig Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen
Oudekant 110 200.

Plandieping

Dezignatie grond

'Schetsplan tot het inrichten van Museum-lokalen en conciërgerie in een gedeelte van het voormalig Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen.' Tekening uit 1902.

Rondom de Hofstraat

Ten zuiden van het voormalige Augustijnenklooster ontwikkelde zich een complex dat we nu kennen als de Berckepoort. Deze grensde aan de Nieuwstraat en de Hofstraat. In deze Hofstraat verrees in 1913 de Statenschool. In de straat zelf komen nogal wat huizen met Dordtse gevels voor.

De Berckepoort aan de Nieuwstraat. De gevel aan de Nieuwstraat was oorspronkelijk de achtergevel, slechts de wijnkeiders waren van hieruit bereikbaar. De entree in de voorgevel (nu schoolpleinzijde) was bereikbaar via een poort in de Voorstraat.

Tegen de -blinde- zijgevel stond tot 1911 het huis Salomon's Tempel (nu parkeerplaats).

De Berckepoort

In 1910 wilde de gemeente het monumentale zestiende eeuwse huis de Berckepoort aan de Nieuwstraat (nu 12-24) afbreken om daar wederom een nieuwe school te bouwen. Dit initiatief stuitte op een storm van protest. Belangrijke Dordtenaren keerden zich fel tegen het besluit tot afbraak. Wat was de Berckepoort?

In 1563 was sprake van *het huis van Matthijs Berck, vroeger geheten de 'Lombaer'*, dit is het huis van de Lombarden, waarvan reeds in 1293

sprake was. In 1558 kocht wijnhandelaar Matthijs Berck het huis van zijn schoonvader Hubert Tack en liet het in de loop van de volgende jaren aanzienlijk uitbreiden en verfraaien. Het huis, vanaf toen de Berckepoort genaamd, diende regelmatig tot verblijf voor hoge gasten van de stad. In 1605 gaat het huis over naar zijn oudste zoon, Johan Berck. Johan was de meest vooraanstaande bewoner van het huis, hij bekleedde diverse functies in het stads- en landsbestuur. Tussen 1605 en 1610 heeft hij het huis

nog verder laten verfraaien. De voorgevel van het huis lag niet aan de Nieuwstraat maar aan de andere zijde (nu schoolplein). Vanaf een poort in de Voorstraat bestond er via een berceau (loofgang) een toegang naar de entree van het huis. Na diverse particuliere eigenaren is het huis in 1783 gekocht door de stad Dordrecht. Het gebruik van het huis is sindsdien zeer uiteenlopend geweest. In 1874 is het door de stadsbouwmeester G.N. Itz ingrijpend verbouwd tot huisslijtschool voor meisjes. Volgens de gemeente Dordrecht was de Berckepoort in 1910 in dermate slechte staat dat afbraak onafwendbaar was. Bouw van een nieuwe school ter plaatse van de Berckepoort zou gepaard gaan met verbreding van zowel de Nieuwstraat als de Hofstraat. Na eerder genoemde protesten heeft men uiteindelijk afgezien van plannen tot afbraak.

Statenschool

De nieuwe school, gemeenteschool no. 10, is uiteindelijk in 1913, om de hoek aan de Hofstraat (nu nr. 5) gebouwd. Weliswaar bleef de Berckepoort staan, maar in verband met de gewenste verbreding van de Hofstraat is het huis eraast. Salomon's Tempel, samen met eni-

Afbraak van Salomon's tempel

ge huizen hierachter, waaronder een groot huis van Cornelis Verlee, in 1911 afgebroken. De verbreding van de Hofstraat heeft het kleinschalige karakter van de buurt geschaad.

De nieuw gebouwde school, Statenschool genoemd, is ontworpen door gemeentewerken en uitgevoerd in de rijke vormentaal van de neo-Hollandse renaissancestijl. De trapgevels op de hoeken van het gebouw kragen op de verdiepingen uit op halfronde togen boven de vensters. Dit geveltype was populair in de zestiende en zeventiende eeuw en heeft de naam 'Dordts geveltype' meegekregen.

Luchtfoto van de Hofstraat met de Statenschool prominent in beeld. Achter de school staat de Augustijnenkerk, links de Berckespoort en rechts het Hof. Op de foto uit 1920 is uiterst rechts nog net gemeenteschool nr. 2 zichtbaar. Dit schoolgebouw is in 1972 afgebroken. Op de opengevallen plaats zijn aan de Hofstraat vijf woonhuizen gebouwd (zie afbeelding onder). Het zijn replica's van elders afgebroken huizen.

Dordtse gevels

Vele woonhuizen in Dordrecht, dus ook in het Hofkwartier zijn uitgevoerd (geweest) met een trapgevel van het Dordtse type. Nog bestaande gevels zijn te vinden aan het Steegoversloot en de Augustijnenkamp.

Ook aan de Nieuwstraat staan enkele Dordtse gevels. Nrs. 38/40 en 42, zijn hier rond 1973 van de overkant van de straat naar toe verplaatst bij de aanleg van het Statensplein. Ook de huizen Hofstraat 2,4 en 10 hebben een Dordtse gevel. Samen met de huizen op nr. 6 en 8 zijn zij rond 1974 opgetrokken op de plaats van de in 1906-07 gebouwde gemeenteschool no. 2 (zie eerder) in 1972 is deze school afgebroken. Hierbij is de kloostertuin hersteld en zijn genoemde huizen gebouwd. Het zijn replica's van door sanering elders afgebroken huizen.

Meer over de saneringsplannen en de consequenties voor het Hofkwartier, in het volgende hoofdstuk.

AvE

Sanering, restauratie en herstel

De afbraak van de school en de verplaatsing van de huizen was een gevolg van het, deels uitgevoerde, saneringsplan voor de binnenstad uit de jaren zestig. Dit plan voorzag ondermeer in een brede autoweg die dwars door de kloostertuin het (nieuwe) Statenvlein met een plein rond de Nieuwkerk moest verbinden. Naast het afgebroken schoolgebouw, zouden de meeste huizen aan Hofstraat en Nieuwstraat hiervoor eveneens moeten wijken. Aan het Steegoversloot is op voorhand ook een huis afgebroken, omdat dit perceel jarenlang braak heeft gelegen spraken van 'het gat van Cohen' (genoemd naar de laatste bewoner).

Voor de sterk verpauperde Augustijnenbuurt bestonden eveneens vergaande sanerings- en nieuwbouwplannen. Maar door veranderende inzichten in de jaren zeventig maakte dit saneringsplan met grootschalige nieuwbouw plaats voor een meer op de woonfunctie gerichte kleinschalige stadsvernieuwing met aandacht voor historische structuren.

Dit resulteerde in een aanpak voor de Augustijnenbuurt waarbij werd uitgegaan van behoud van de historisch gegroeide structuur en restauratie van aanwezige huizen gecombineerd met enige nieuwbouw. In de tweede helft van de jaren

tachtig is de buurt gerenoveerd.

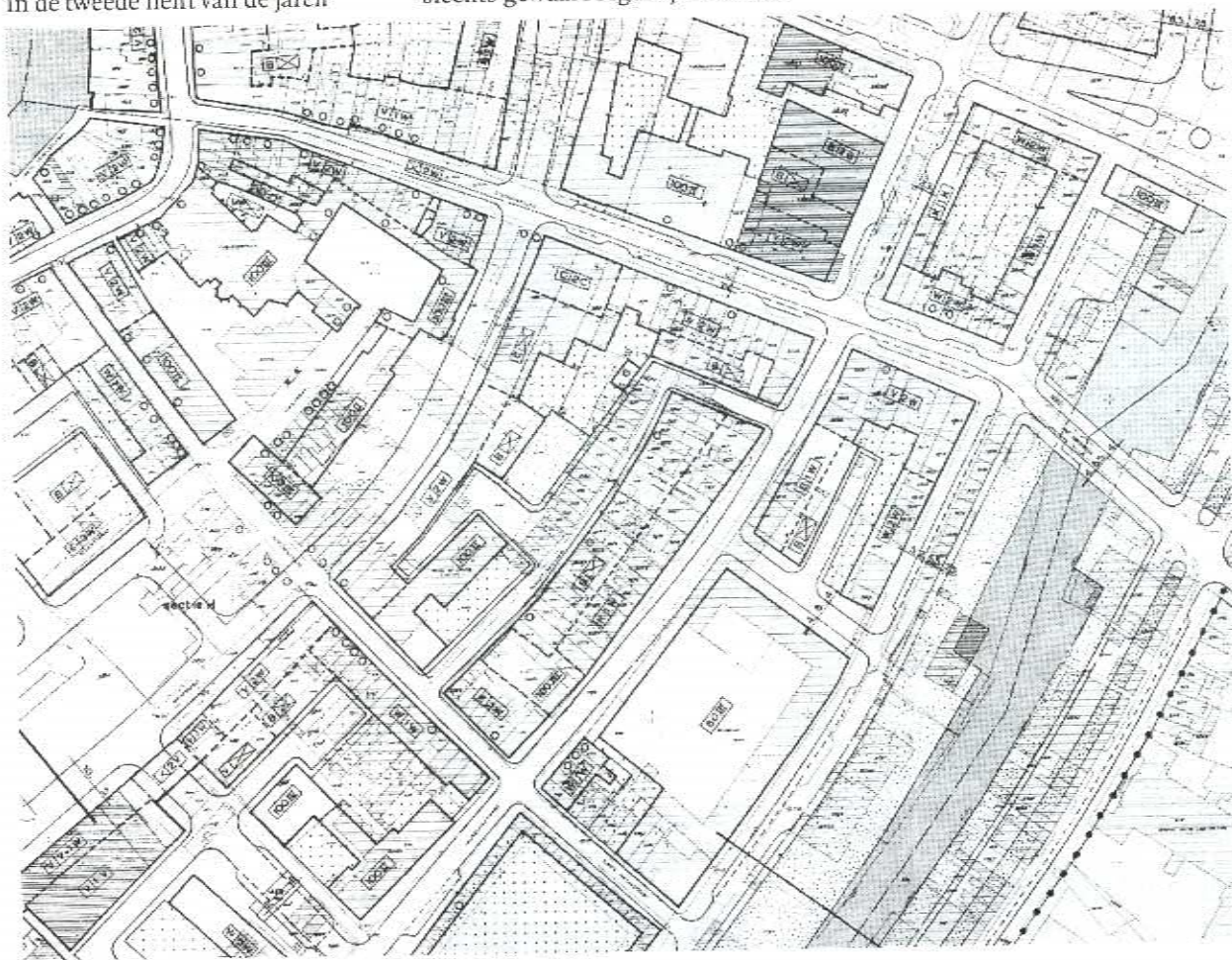
De genoemde verkeersweg door de kloostertuin is nooit aangelegd. In de plaats hiervan is zoals eerder beschreven, de kloostertuin hersteld en is de bebouwing aan Hofstraat, Nieuwstraat en Steegoversloot gerestaureerd en aangevuld.

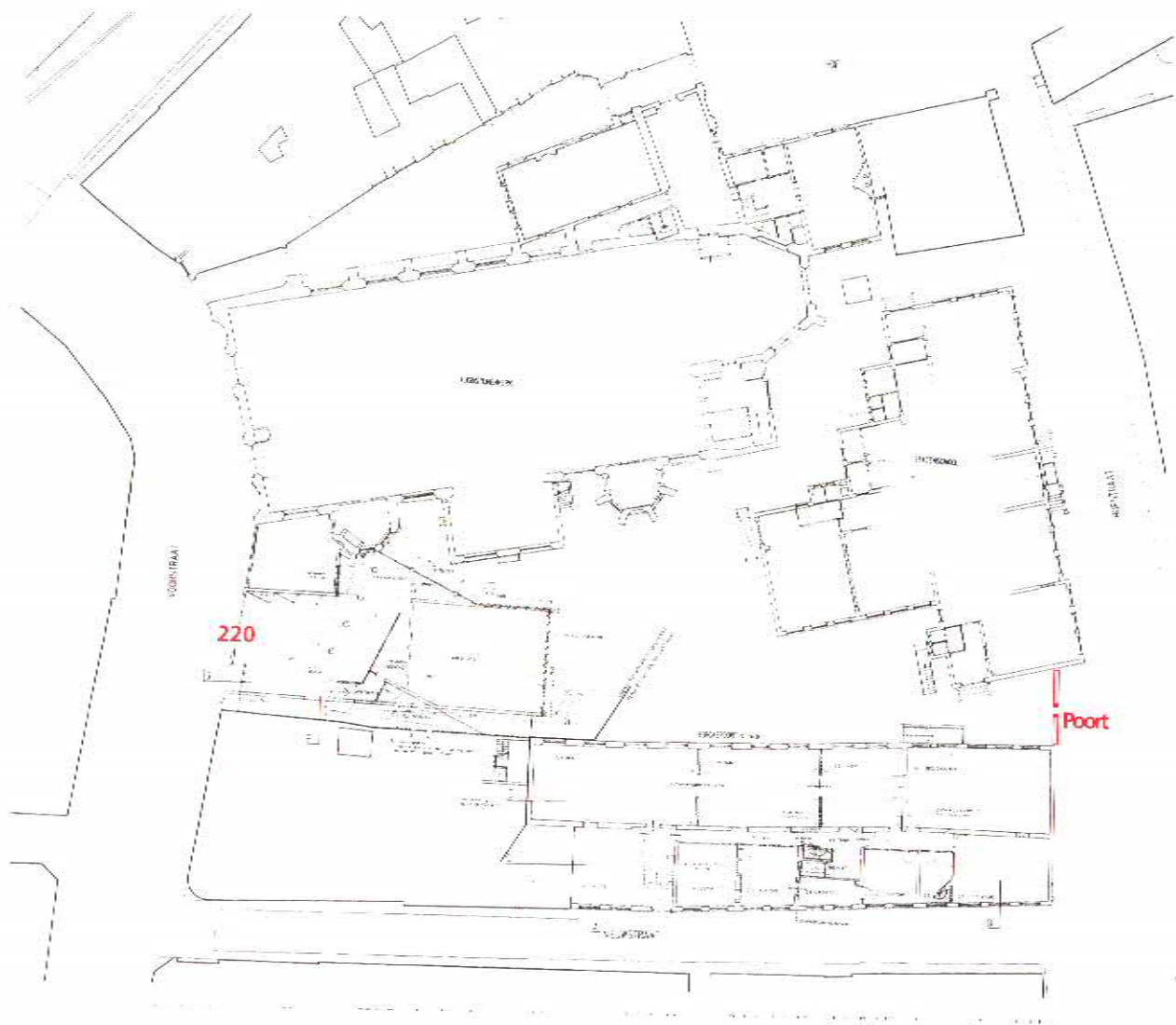
Restauratie Statenzaal in 1969-72

Sloop van het Hofcomplex is ook ten tijde van de saneringswoede nooit overwogen, er bestond voldoende waardering voor het Hof als cultuur-historisch monument. Maar instandhouding ervan zou slechts gewaarborgd zijn door een

ingrijpend herstel. De herdenking, in 1972, van de Eerste Vrije Statenvergadering vier eeuwen eerder, was aanleiding om tot restauratie van de gebouwen, met Statenzaal, over te gaan. De toestand ervan rond 1600 werd als uitgangspunt voor een reconstructie gekozen. Alle gebouwen van het Hof ten oosten van de poorten naar Steegoversloot en Hofstraat zijn bij de restauratie, die tussen 1969 en 1972 plaatsvond, hersteld. Dit gebeurde op ingrijpende wijze, hoewel in het Hofcomplex juist deze gebouwen nu een grote historische uitstraling hebben, zijn zij voor een belangrijk deel een product van de restauratiefilosofie van rond 1970. Hierbij moet worden opgemerkt dat met name de Statenzaal weliswaar ingrijpend maar ook zorgvuldig is gerestaureerd. De in 1586 verdwenen oostelijke arm van de kruisgang is in 1972 opgegraven en met lavatorium en waterput in een nieuwe bestrating weergegeven.

Plattegrond van het Hofkwartier. Detail van het saneringsplan voor de binnenstad zoals vastgesteld door de gemeenteraad in 1969. Indien dit plan zou zijn uitgevoerd zou het gebied tussen het Hof en het Dordrechts Museum zijn historische karakter hebben verloren. De plannen op tekening zijn uiteindelijk niet uitgevoerd, waarmee een stuk middeleeuws Dordrecht is gespaard.

Bouwkundige plattegrond van de Berckepoort, Augustijnenkerk en Statenschool. Op deze tekening uit 1995, is de gerealiseerde nieuwbouw achter- en verbouwing van Voorstraat 220 (Centrum voor Culturele Educatie) aangegeven, alsmede de verbouwing van de Berckepoort.

Tussen de Berckepoort en de Statenschool is het poortje van het Oude vrouwenhuis in 2000 herplaatst.

Restauratie Augustijnenkerk en Berckepoort in 1994-'97

In opdracht van de kerkvoogdij van de Nederlands Hervormde Kerk zijn in 1988 ambitieuze restauratieplannen gepresenteerd voor de Augustijnenkerk. In afgeslankte vorm zijn deze plannen uitgevoerd tijdens een restauratie die plaatsvond in 1994-96. De restauratie was hoofdzakelijk consoliderend van karakter, wijzigingen aan de kerk door de eeuwen heen zijn gerespecteerd. Een nieuw in 1996 ingebouwd entreeportaal aan de Voorstraat zijde is eigentijds vormgegeven.

Onlangs is een doorgang gemaakt van de Augustijnenkerk, ter plaatse van de Schrijverskapel, naar het belendende huis Voorstraat 220, wat in gebruik is als het Centrum voor Culturele Educatie. Dit creativiteitscentrum was tot 1997 gevestigd in de oude H.B.S. aan de Nieuwstraat. In dat jaar is het cen-

trum verhuisd naar de Berckepoort, nadat van dit gebouw de restauratie en verbouwing was afgerond. De werkzaamheden hiervan vonden, na een zeer lange voorbereidings-tijd, plaats in 1995-'97. Een nieuw gebouwde zaal met dansstudio op het schoolplein verbindt de Berckepoort met het gelijktijd verbouwde huis Voorstraat 220.

Oude Vrouwenhuispoortje

Een oud poortje, afkomstig van het Oude Vrouwenhuis aan het Bagijn-hof, is in 2000 opgebouwd tussen de Berckepoort en de Statenschool aan de Hofstraat. Dit natuurstenen poortje dateert uit 1624 en was na afbraak van het Oude Vrouwenhuis in 1906 in het Hofcomplex geplaatst. In 1970 is het daar weer verwijderd en heeft tot de recente opbouw opgeslagen gelegen.

AvE

Cultuurhistorische waarden van het Hofkwartier

Doordat grootschalige veranderingen in het Hofkwartier zijn uitgebleven is de huidige toestand nog vrijwel identiek aan die op de eerste kadastrale kaart van Dordrecht uit 1832. Vergelijking laat zien dat de perceelsgrenzen en bebouwing van toen grotendeels overeenkomen met de huidige toestand.

Maar zelfs in vergelijking met de oudste, zestiende eeuwse, plattegronden van Dordrecht zijn duidelijke overeenkomsten aanwijsbaar met de huidige toestand. Zo bevindt zich bijvoorbeeld de relatief grootschalige bebouwing nog steeds op de plaats van de voormalige kloosterterreinen, daar waar zich vanouds de grootschalige bebouwing bevond. De huidige bebouwing van Hof en Augustijnenkerk is vrijwel identiek aan de middeleeuwse toestand van het Au-

gustijnenklooster. Op de plaats van het Agnietenklooster bevindt zich het Dordrechts Museum. Op het terrein van het Clarissenklooster is de voormalige H.B.S. (tot voor kort Centrum Nieuwstaat) gebouwd. Zowel het museum als de H.B.S. zijn in de negentiende eeuw gebouwd.

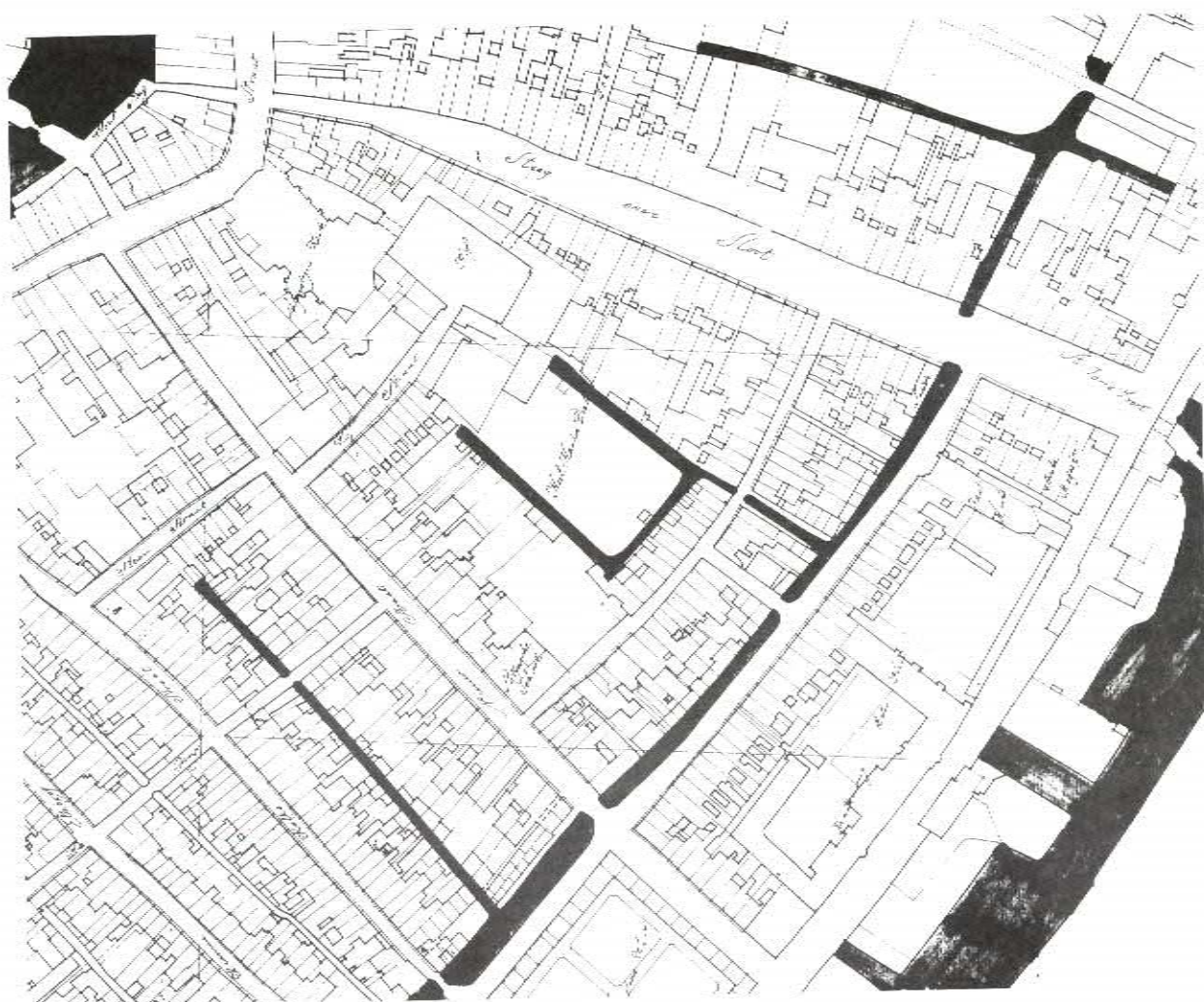
Ook de vanouds onbebouwde kloostertuin is in huidige toestand onbebouwd en als tuin (parkje) in gebruik. Waarbij moet worden opgemerkt dat hier tussen 1907 en

1972 gemeenteschool no. 2 heeft gestaan.

De oprichting van de Statenschool in 1913, heeft gevolgen gehad voor de Hofstraat. Niet alleen zijn voor de bouw van de school enkele oude panden afgebroken, waaronder een groot huis van Cornelis Verlee, doordat de rooilijn van de straat enige meters is teruggelegd heeft de Hofstraat een oneigenlijke breedte gekregen.

Hetzelfde geldt voor de hoek Nieuwstraat/Augustijnenkamp. De afbraak, rond 1910 van het oude materhuis, de latere woning van de rector van de Latijnse School, heeft een 'onvolmaakte' straathoek tot gevolg gehad.

Plattegrond van het Hofkwartier rond 1832, volgens de kadastrale minuut van de gemeente Dordrecht. De stedenbouwkundige situatie in het Hofkwartier is in 1832 nog vrijwel identiek aan de middeleeuwse situatie. Maar ook in vergelijking met de huidige situatie zijn er nog veel overeenkomsten. Dit in tegenstelling tot de Bleijendoek (ten noorden) en het Statensplein (ten zuiden) waar in het recente verleden het historische karakter bijna volledig is verdwenen.

Opvallend verschil met vroeger is dat alle grachten in het Hofkwartier, vanouds een belangrijk element en op de kadastrale kaart van 1832 nog aanwezig, zijn gedempt en ter plaatse ook niet meer aanwijsbaar.

Conclusie

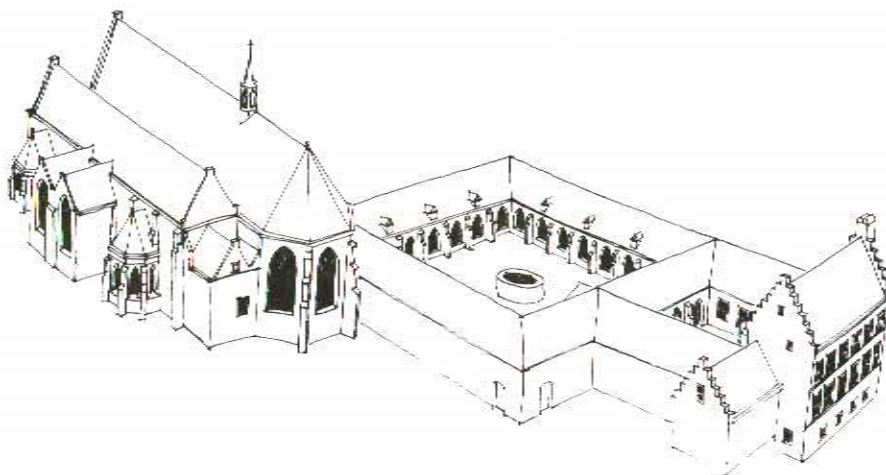
De cultuurhistorische waarden van het Hofkwartier zijn bijzonder

groot. De dynamiek in de ontwikkeling van het gebied de afgelopen eeuwen, heeft niet of nauwelijks geleid tot grote veranderingen in de historische structuur. In dit opzicht is in het Hofkwartier een stuk middeleeuws Dordrecht bewaard gebleven.

Gelegen tussen De Bleijenhoek in het noorden en het Statenvlein in

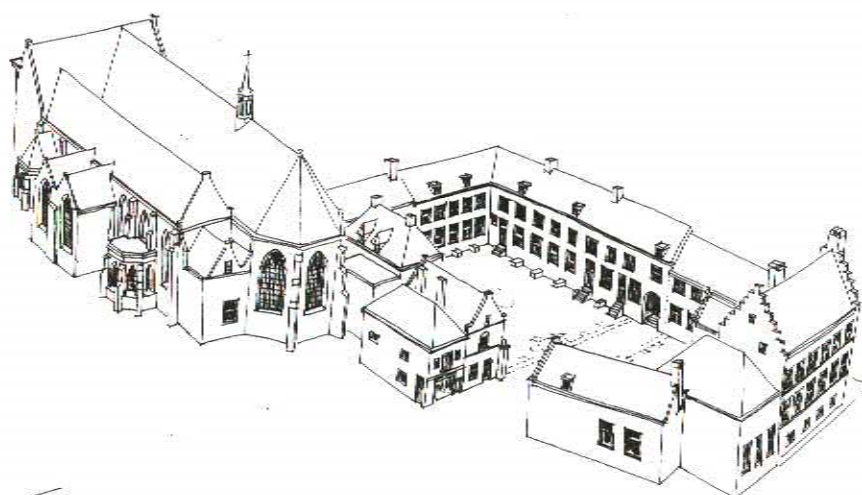
het zuiden, twee stadsdelen die in het recente verleden hun historische karakter bijna volledig hebben verloren, is in het Hofkwartier de eeuwenlange geschiedenis in de structuur en de gebouwen nog zeer goed afleesbaar. Reden om er zorgvuldig mee om te gaan en het Hofkwartier te koesteren.

AvE

Van Augustijnenklooster in de late middeleeuwen tot het Hof van heden.

Zicht vanuit de lucht op het klooster zoals dit na de brand in 1510 (of 1512) werd herbouwd (afbeelding boven). En het Hof zoals dit er nu bijstaat in 2000. (afbeelding onder).

Een bijzonder complex met een rijke historie, belangrijk genoeg om zorgvuldig mee om te gaan en te koesteren als waardevol bezit voor Dordrecht.

Literatuur:

V. Frijhoff e.a. - *Geschiedenis van Dordrecht, deel 1; tot 1572, deel 2; van 1572 tot 1813*, Hilversum 1996 - 998.
 J.P. Lips - *Wandelingen door Oud-Dordrecht*, Zaltbommel 1974.
 M. v. Baarsel - *Van Aardappelmarkt tot Zwijndrechts veerhoofd*, Hilversum 1992.
 diverse auteurs - *Ach lieve tijd - 800 jaar Dordrecht en de Dordtenaren*, wolle 1986.

A. Nelemans - *De Augustijnenkerk van Dordrecht*, Dordrecht 1993.
 M.E. Stades-Vischer - *De Dordtse Augustijnenkerk, bouwhistorisch opnieuw bekeken*, typescript Zeist 1996.
 G. Berends - *Historische beschrijving van de Statenzaal*, typescript Voorburg, Zeist 1970.
 W. v.d. Berg - *Restauratie van het Hof*, uit Jaarverslag 1971 vereniging Oud-Dordrecht.
 A. Meffert/ R. Schook - *G.N. Itz, stadsbouwmeester van Dordrecht 1832-1867*, Delft 1985.

J. Alleblas - *Van Non tot Non-sens*, G.J. Schweitzer - *135 jaar Dordrechts Museum*, uit Kwartaal en Tekens 1977-3/4, uitgave: gemeentearchief Dordrecht.
 W.H.N. van Wel - *Iets over het gymnasium, de latijnse school en de groteschool te Dordrecht*, uit Kwartaal en Tekens 1978-4, uitgave: gemeentearchief Dordrecht.
 K. Rouw - *Metamorfosen, dertig jaar stedelijke veranderingen in Dordrecht*, Dordrecht 1990.

Van GOD via DAC naar ABCD?

In 1997 betrok de gemeentelijke archeoloog het pand Gravenstraat 22, met de bedoeling er de resultaten van het archeologisch onderzoek op het Statenplein uit te werken. Bovendien werd de ruimte benut om als depot te dienen. In dat jaar spraken de medewerkers dan ook vooral over het Gemeentelijk Oudheidkundig Depot. Men kan zich de hilariteit voorstellen toen één van de tijdelijke medewerksters de telefoon opnam met de mededeling "U spreekt met GOD."

Het Dordts Archeologisch Centrum

Op 19 mei 1999 opende het Dordts Archeologisch Centrum haar deuren voor het publiek. Doel was (en is) om iedere belangstellende de gelegenheid te geven om zicht te krijgen op de rijkdom én de kwetsbaarheid van het bodemarchief in Dordrecht. Gezien de relatief afgelegen ligging en de beperkte openingstijden voor het publiek wisten in dat jaar toch nog ruim 750 belangstellenden het informatiecentrum te bezoeken. In het jaar 2000 kwamen er ongeveer evenveel mensen af op de fototentoonstelling over het Augustijnenklooster vóór 1512.

Bezetting

De zorg voor de archeologie lag vanaf 1995 in handen van slechts één persoon, de gemeentelijk archeoloog. Weliswaar omringde hij zich met projectmedewerkers, WIW-ers en vrijwilligers, maar een structurele personeelsuitbreiding van de gemeentelijke taakgroep archeologie, zat er niet in. Deze situatie verandert per 1 januari 2001. De archeologische formatieplaatsen stijgt van één naar vier. Er komen dus drie nieuwe medewerkers bij: een veldarcheoloog, een restaurator en een medewerker archeologie en (bouw)historie. De plaats van de veldarcheoloog, die zich vooral gaat bezighouden

met het uitvoeren van archeologisch veldwerk, wordt in de laatste maanden van 2000 ingevuld. De andere twee plaatsen zijn inmiddels vervuld. Mirjam van Oeveren, nu al zorg dragend voor het conserveren en restaureren van archeologische voorwerpen, zal de post van restaurator gaan invullen. De plek medewerker archeologie en (bouw)historie wordt vervuld door Albert van Engelenhoven, die dus per 1 januari 2001 de stap van Monumentenzorg naar Archeologie maakt. Hoewel een deel van zijn activiteiten gaat veranderen, blijft het pakket bouwhistorie in zijn portefeuille. Zo wordt de eerste stap gezet naar een *Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum Dordrecht*. Een lonkend perspectief.

JH

Belangrijk

Nieuw is dat de beide uitgaven van Monumentenzorg en Archeologie: Dordrecht in Historisch Perspectief en Dordtse Huizen, vanaf nu gezamenlijk worden verspreid. Als abonnee krijgt u beide uitgaven gelijktijdig toegestuurd. Bent u reeds abonnee en wilt u geabonneerd blijven, vergeet dan niet het bijgaande adresblad ingevuld retour te sturen. Alleen dan blijft u de uitgaven ontvangen.

Het bijgaande nummer van Dordtse Huizen presenteert u de geschiedenis van het Hof in de vorm van een monografie. Het sluit daarbij aan op de artikelen in Dordrecht in Historisch Perspectief. De historie van het Hof bleek nog rijker dan al bekend, vandaar dat de omvangrijke beschrijving is verdeeld over twee delen. In dit nummer vindt u deel 1: Van Augustijnenklooster tot Prinsenhof, 1283 - 1600. Veel leesplezier gewenst.

Colofon

Uitgave van Stadsontwikkeling Dordrecht, Afd. Ruimtelijk Beheer, Taakgroep Monumentenzorg en Archeologie.

Medewerkers zijn telefonisch bereikbaar onder de volgende nummers:

Albert van Engelenhoven (bouwhistorie)	539 55 45
Johan Hendriks (archeologie)	639 64 02
Ruurt Krooshof	639 65 46
Elise Mutter	639 68 57
Conny van Nes	639 68 50
Jan Veen	639 68 51

Dit blad wordt toegezonden aan bewoners van monumenten in Dordrecht en andere belanghebbenden. Wilt u dit blad ook ontvangen of een gratis abonnement nemen, schrijf dan naar de afdeling Ruimtelijk Beheer, Postbus 360, 3300 AJ Dordrecht.

Losse exemplaren zijn verkrijgbaar in de Stadswinkel van het Stadskantoor (Spuiboulevard 300) en in het Dordts Archeologisch Centrum (Gravenstraat 22).

Redactie: Johan Hendriks en Albert van Engelenhoven

Foto's: KLM-Aerocarto (1, 15 boven);

Ad Molendijk (3, 4); Stadsarchief Dordrecht (9, 11, 12 rechtsonder, 13 onder, 20); Jaap Bouman (10 linksonder en 15 onder); Monumentenzorg Dordrecht (12 linksonder, 14, 17 onder); Ary Nelemans (12 midden).

Tekeningen: Stadsarchief Dordrecht (2, 6, 7 onder/boven, 8 links-rechtsonder/boven, 10 boven, 13 linksonder/boven); Monumentenzorg Dordrecht (5, 16, 17, 18, 19).

Vormgeving en druk: Stadsdrukkerij Dordrecht. Gedrukt op chloorvrij gebleekt papier, dus minder milieubelastend.

Oplage: 2700 exemplaren.